

Vnitřní politika Přemysla Otakara II.

Tematická oblast	Přemyslovské Čechy
Datum vytvoření	18. 12. 2012
Ročník	6. ročník osmiletého nebo 1. ročník čtyřletého gymnázia
Stručný obsah	Student se seznámí s problematikou vlády „krále cizince“ Přemysla Otakara II., jakým způsobem posiloval svou moc a jak se jeho způsob střetával se zájmy domácí šlechty.
Způsob využití	Studenti samostatně ve skupinách nastudují text pracovního listu a poté seznámí třídu se stručným výtahem. Jednotlivé výtahy společně porovnejte.
Autor	Mgr. Michael Dvorský
Kód	VY_32_INOVACE_18_DDVR03

Historické jádro Českých Budějovic

Vnitřní politika Přemysla II. Otakara

Zahraniční expanze Čech měla již zcela odlišný ráz, než tomu bylo v dobách raného středověku. Přemysl se ujímal vlády v Rakousku či Štýrsku v souladu se zájmy místních sil. Mezi Labem a Dunajem vzniklo perspektivní společenství zemí, které sdružovalo německé i slovanské kraje do silného hospodářského a politického celku. Nové soustátí urychlovalo prosperitu, sociální vzestup i kulturní aktivitu. Panovník nevládl z jednoho centra, nýbrž se pohyboval ve svých hlavních zemích (Čechy, Rakousko, Morava). Některé tehdy navázané styky se prohlubovaly i v následujících obdobích (hospodářské a kulturní kontakty jižních Čech s hornorakouskými oblastmi apod.). Politickým svorníkem Přemyslovy říše byl jeho dvůr, na němž byla zastoupena česká i rakouská šlechta a přední preláti (v čele králových rádčů stál olomoucký biskup Bruno). Šlechta vstupovala do Přemyslových služeb v rámci zemských struktur (úřady, soudy) nebo v purkrabských hodnostech. Zachování dobrých vztahů mezi králem a šlechtou bylo podmínkou další existence Přemyslova státu v jeho velkém rozsahu, byl to však úkol obtížnější, než si panovník připouštěl.

Nejen rakouská, ale také česká šlechta získávala hospodářsky a politicky stále významnější postavení, v regionech i v systému zemí. To zároveň vyžadovalo revizi vzorů panovnické moci, jak byly udržovány jednak v církevních kruzích (vládce panuje jako náměstek Kristův a v souladu s církevními hodnostáři, šlechta nemá žádná zvláštní politická práva), jednak v pojetí dynastické tradice (šlechta byla vytvořena panovníky k službě). I když panovník ve své osobě stále ztělesňoval státnost a veřejné právo, podobné charakteristiky se již dříve, na zemské úrovni, přenesly také na šlechtu. Základními kategoriemi šlechtických hodnot byly podle staročeské Alexandreidy "čest a zboží". Čest znamenala spoluúčast na politickém dění, zastávání úřadů, ochranu vlastních lidí, urozenost a rytířské ctnosti. Zboží označovalo soubor držeb a majetkových práv, k nim patřila pravomoc nad poddanými, právo zakládat kostely, městečka a hrady, vlastní rytířská družina, právo lovu a další výsady.

Pro šlechtu nebyl ovšem král nepřítelem, nýbrž přirozenou součástí a špičkou její vlastní aristokratické soustavy. Král měl proto – podle šlechtického pojetí - v zájmu své moci šlechtu všestranně posilovat. Alexandreida důtklivě radí mladému králi: „své šlechtice jměj v své radě.“ Šlechta je definována zejména eticky (podle zásady "urozenost zavazuje") a spolehlivěji prý např. platí daně, než neurození povýšenci. Přesto došlo na sklonku Přemyslovy vlády k velkému šlechtickému odboji, který lze asi označit za nejvýznamnější vnitropolitickou událost 13. století. Vysvětlení lze nalézt v konfliktním vymezování vlivů a moci při prudkém rozvoji jak šlechtických rodů, tak královského panství. Právě rozmach království šel za Přemysla směrem, v němž šlechta spatřovala ohrožování svého "zboží a cti", zatímco Přemysl se zase snažil

uplatnit vůči šlechtě tvrdou ruku. Střetávaly se zde vlastně dvě koncepce - raně středověká, podle níž měla být šlechta "užitečná" vládci, a vrcholně středověká známá z Dalimilovy kroniky, že naopak panovník má být "užitečný" zemi, šlechtické obci, státnímu společenství.

Rozhodující složkou Přemyslovy vnitřní politiky byla jeho zakladatelská činnost. Přemysl si byl vědom významu bezprostřední držby půdy, lidí, hradů a měst jako zdrojů bohatství a moci. Využíval proto probíhající velké kolonizační vlny a v návaznosti na počátky z doby Václava I. byla za Přemyslovy vlády dotvořena základní kostra panovnického majetku. Hospodářskými oporami panovníka se stala královská města. Byla zakládána obvykle v blízkosti správních center nebo panovnických dvorců (kde měl král majetky), často do své zástavby pojímala městský hrad (Písek, Domažlice aj.); byla osazována zkušenými německými lokátory, obchodníky, ale také místními řemeslníky. Vytvářela plánovitě budovanou hospodářskou, správní a obrannou soustavu, která kontrolovala hlavní komunikační osy státu - cestu na Moravu (Čáslav, Chrudim, Vysoké Mýto), spoje do Podunají (Písek, České Budějovice), obchodní a vojenské cesty do Bavor, Saska, Polska a Uher. Města byla zdrojem velkých příjmů, stabilizovala královskou moc a autoritu českého státu v pohraničí, ale neměla dosud žádná politická práva. To znemožňovala nejen šlechta, ale i král, který pohlížel na města jako na své nástroje a zabráňoval vzniku radnic nebo cechů jako svobodných organizací s vlastním politickým vlivem, dobře známým z německých oblastí Svaté říše římské.

Křivoklát

Dalšími oporami královské moci byly hrady, stavěné již od dob Václava I. (Křivoklát, Týřov, Nižbor, Zvíkov; vynikající novou stavbou byl např. Bezděz), někdy na místech menších hradišť. Hrady chránily panovnické majetky a zájmy, ale sloužily zároveň jako stabilizující faktor v celé veřejné správě. V čele hradu stál purkrabí (místo starších provinčních kastelánů); obvykle mu byli podřízeni manové z okolí, kteří vykonávali vojenskou službu nebo různé hospodářské služby.

Výstavba královských panství a měst se dostávala občas do střetů se zájmy místní šlechty, která byla mnohdy vytlačována z příznivějších míst a přicházela o půdu, již si nárokoval panovník. Přemysl obvykle dával rodům jistou náhradu, takže nešlo o principiální útok proti šlechtickému vlastnictví.

Přesto, jak dokládá zejména Dalimilova kronika, byla šlechta královým postupem roztrpčena, zvláště když se na její dříve držené půdě objevovala města jako národně a právně cizorodý prvek.

Je určitým protimluvem, že budování mohutné a centralizované panovnické moci vnitropolitickou pozici Přemysla nakonec nejen neupevnilo, nýbrž spíše podlomilo. Vládcové v českých i alpských zemích sice mohli díky němu v budoucnu stavět na bezpečných základech monarchické moci, ale samotný Přemysl se dostával do stále širších sporů se šlechtickými regionálními a zemskými zájmy. K posílení právní moci království navrhl Přemysl české šlechtě nový zemský zákoník, který vycházel z magdeburského práva a zbavoval by panské rody jejich tradiční autority při řízení společnosti. Tento pokus byl v rozporu s dlouhodobým trendem vytváření domácího práva a byl pro šlechtu nutně nepřijatelný. Proti společné vůli šlechty neměl šance postupu ani mocný Přemysl.

Otázky:

Co bylo oporou královské moci?

Jak se změnilo chápání podílu šlechty na správě země, co znamenalo pro šlechtu heslo „čest a zboží“?

Jakými kroky si proti sobě Přemysl postavil šlechtu?

Vyhledej na mapě nově založená města.

Odpovědi:

1. Především královská města a hrady.
2. Čest znamenala spoluúčast na politickém dění, Zboží označovalo soubor držeb a majetkových práv, k nim patřila pravomoc nad poddanými, právo zakládat kostely, městečka a hrady, vlastní rytířská družina, právo lovu a další výsady.
3. Přemysl uplatňoval vůči šlechtě tvrdou ruku a výstavbou měst a hradů zasahoval do jejich zájmů.

Literatura: Čornej, P., Čornejová, I., Rada, I., Vaníček, V.: Dějiny zemí Koruny české. Praha 1992